

Ramowy Program Oddziaływań Korekcyjno-Edukacyjnych dla Osób Stosujących Przemoc w Rodzinie na lata 2017-2020

AKTUALIZACJA

Spis treści

Wstęp	3
Rozdział 1. Podstawy prawne ramowego programu korekcyjno-edukacyjnego dla osób stosujących przemoc	4
1.1. Definiowanie przemocy w rodzinie w aspekcie prawnym	4
1.2. Podstawy prawne ramowego programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc.....	4
Rozdział 2. Rekomendacje podmiotów realizujących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych.....	6
Rozdział 3. Realizatorzy programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc	8
3.1. Realizatorzy.....	8
3.2. Kwalifikacje osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne	8
3.3. Rekomendacje	9
Rozdział 4. Adresaci i sposób rekrutacji do programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc	9
4.1. Adresaci programu	9
4.2. Rekrutacja do programu	9
4.3. Rekomendacje	10
Rozdział 5. Założenia realizacji programów.....	11
Rozdział 6. Schemat organizacyjny programu	13
6.1. Diagnoza środowiska lokalnego	13
6.2. Cele główne i szczegółowe programu.....	14
6.3. Działania	15
6.4. Przeszkody w realizacji programu	17
6.5. Czas trwania programu i terminy osiągnięcia celów. Harmonogram i zasady realizacji programu	17
6.6. Finansowanie i budżet programu.....	18
6.7. Ewaluacja programu.....	18
6.8. Dokumentacja	19

Wstęp

Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, zwane dalej „MCPS”, jako jednostka samorządu województwa na mocy art.6 ust.6 pkt 3 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2015 r. poz. 1390), zwanej dalej „ustawą o o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie”, zobligowane jest do opracowania ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Pierwszy ramowy program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie (dalej: Ramowy program) został opracowany w 2011 r., w oparciu o aktualnie obowiązujące akty prawne oraz przy współpracy z Panem Krzysztofem Stańczykiem, który w listopadzie 2011 r. przeprowadził seminarium pn. „Od Województwa do Powiatów – opracowanie, wdrażanie i realizowanie programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie” adresowane do przedstawicieli powiatowych centrów pomocy w rodzinie, ośrodków interwencji kryzysowej, jak też do kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej.

Aktualizacja programu została sporządzona w związku z ustanowieniem Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020, przyjętego uchwałą nr 76 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2014 r. i opublikowanej z dnia 9 czerwca 2014 r. Uwzględniono również założenia Strategii Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 przyjętej uchwałą Sejmiku Województwa Mazowieckiego nr 218/14 z 3 listopada 2014 r. w sprawie przyjęcia „Strategii Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020”.

Przedstawiony Ramowy Program zawiera rekomendacje do realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie realizowanych w województwie mazowieckim. Pokazuje strukturę programu i przybliża jego elementy: np. cele, działania, jak również na co należy zwrócić szczególną uwagę realizując tego typu programy.

Ramy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych zawarte w niniejszym programie mogą stanowić podstawę dla opracowania i realizacji programów powiatowych, uwzględniających lokalną specyfikę. Według raportu Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego, Wydziału Polityki Społecznej pn. „Realizacja zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie przez samorząd gminny i powiatowy na terenie województwa mazowieckiego w roku 2015”. W roku ubiegłym dwanaście powiatów opracowało i realizowało programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy: ciechanowski, legionowski (dwie edycje), miński (dwie edycje), mławski (dwie edycje), piaseczyński, pruszkowski (dwie edycje), płocki, radomski ziemski, radomski miejski (dwie edycje), sierpecki, wołomińskim m. st. Warszawa (dwie edycje).

Skuteczne przeciwdziałanie przemocy w rodzinie wymaga podjęcia wielopłaszczyznowych działań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie. Bez wątpienia ważna jest skuteczność bezpośrednich oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, jak też procedur interwencyjno-prawnych, czy też trafność nowych oddziaływań, takich jak środki probacyjne orzekane wobec osób stosujących przemoc w rodzinie tj. zakaz zbliżania się do określonych osób (pokrzywdzonego) oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym. Z doświadczeń instytucji zaangażowanych w rozwiązywanie tego problemu na poziomie lokalnym wynika, że bardzo ważnym

czynnikiem wzmacniającym skuteczność jest postawa przedstawicieli instytucji tworzących system pomocy rodzinom, w których występuje problem przemocy.

Nietolerancja wobec problemu, gotowość i umiejętność niesienia profesjonalnej pomocy osobom i rodzinom doświadczającym problemu oraz postawa gotowości do przeprowadzenia współpracy między instytucjami, organizacjami pozarządowymi oraz dobra współpraca zwiększają możliwości prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc i skuteczność tych działań.

Obowiązek realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie określony został przepisami ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie stanowią integralną część systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz powinny uzupełniać różne formy interwencji podejmowanych wobec sprawców. Przy czym należy podkreślić pomocniczą, a nie zasadniczą rolę tych programów.

Podstawowym celem oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych jest powstrzymanie sprawców i zakończenie przemocy w rodzinie. Program korekcyjno-edukacyjny to jeden ze skutecznych sposobów oddziaływania na osobę stosującą przemoc. Uczestnictwo uświadamia sprawcy szkodliwość jego dotychczasowych działań.

Rozdział 1. Podstawy prawne ramowego programu korekcyjno-edukacyjnego dla osób stosujących przemoc

1.1. Definiowanie przemocy w rodzinie w aspekcie prawnym

W świetle ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie: przemoc w rodzinie – „to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą”.

Ustawa, jako członka rodziny rozumie „osobę najbliższą w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2016 r. poz. 1137, z późn. zm.¹), a także inną osobę wspólnie zamieszkującą i gospodarującą.

W świetle art. 207 § 1 Kodeksu karnego „Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.”

1.2. Podstawy prawne ramowego programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc

¹ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz.U. z 2016 r. poz. 2138 oraz z 2017 r. poz. 244, 768, 773, 952 i 966

Zadania Samorządu Województwa

Zgodnie z art. 6 ust. 6 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, do zadań własnych samorządu województwa należy w szczególności:

1. Opracowanie i realizacja wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
2. Inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
3. Opracowanie ramowych programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.
4. Organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.”

Inne akty prawne i dokumenty odnoszące się do realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie:

Przy opracowaniu dokumentu uwzględniono również:

1. Art.4 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie „Wobec osób stosujących przemoc w rodzinie stosuje się przewidziane w niniejszej ustawie środki mające na celu zapobieganie ich kontaktowaniu się z osobami pokrzywdzonymi oraz oddziaływania korekcyjno-edukacyjne.”
2. Art. 6 ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie „Zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie są realizowane przez organy administracji rządowej i jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych w przepisach ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej lub ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi
3. Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 - przyjęty Uchwałą Rady Ministrów Nr 76 z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 (M.P. poz. 445).
4. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. poz. 1245).
5. Strategii Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 przyjętej Uchwałą Sejmiku Województwa Mazowieckiego nr 218/14 z 3 listopada 2014 r. w sprawie przyjęcia „Strategii Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020”.
6. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz. U. poz. 259).

W rozporządzeniu tym w § 4 określone zostały cele oddziaływań korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie, działania prowadzone są w celu:

1. Powstrzymywania osoby stosującej przemoc w rodzinie przed dalszym stosowaniem przemocy.
2. Rozwijania umiejętności samokontroli i współżycia w rodzinie.
3. Kształtowania umiejętności w zakresie wychowania dzieci bez używania przemocy w rodzinie.
4. Uznania przez osobę stosującą przemoc w rodzinie swojej odpowiedzialności za stosowanie przemocy.
5. Zdobycia i poszerzenia wiedzy na temat mechanizmów powstawania przemocy w rodzinie.
6. Zdobycia umiejętności komunikowania się i rozwiązywania konfliktów w rodzinie bez stosowania przemocy.
7. Uzyskania informacji o możliwościach podejmowania działań terapeutycznych.

Przykładowy program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych powinien zawierać następujące elementy:

- I. Dane na temat podmiotu składającego wniosek.
- II. Informację na temat programu:
 1. Nazwa programu.
 2. Termin i miejsce realizacji.
 3. Zasady rekrutacji uczestników do programu, np. prowadzone w oparciu o działania informacyjne lub współpracę z instytucjami.
 4. Diagnozę uczestników oraz reguły uczestnictwa w programie.
 5. Wstępna diagnoza uczestników programu,
 6. Kontrakt z uczestnikiem programu,
 7. Diagnozę pogłębioną.
 8. Charakterystykę osób zakwalifikowanych (wiek, płeć, miejsce zamieszkania).
 9. Liczba grup, które będą objęte programem, Liczba osób w grupie.
 10. Cele programu (główne, szczegółowe) oraz zadania, opis programu, jego główne założenia.
 11. Harmonogram zajęć, z rozpisaniem podziału na zajęcia grupowe i indywidualne, zawierającego temat zajęć, osobę prowadzącą, czas trwania zajęć należy jednoznacznie określić czy wymiar realizacji dotyczy godzin zegarowych czy dydaktycznych), miejsce zajęć, termin realizacji zajęć.
 12. Ewaluację i monitoring programu.
 13. Dokumentację z realizacji programu (protokoły, plany, materiały edukacyjne, ankiety ewaluacyjne wypełnione przez uczestników).
 14. Finansowanie programu, kosztorys.
 15. Załączniki np. scenariusze zajęć, wzór ankiety ewaluacyjnej.

Rozdział 2. Rekomendacje podmiotów realizujących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych

Rekomendacje zostały opracowane na podstawie diagnozy z realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc przeprowadzonej w październiku 2015 r., na podstawie opracowanych ankiet skierowanych do PCPR.

Tabela 1. Rozdział 2. Rekomendacje podmiotów realizujących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych.

L.p.	Zasady	Rekomendacja i działania
1	Miejsce realizacji	1. Programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, nie mogą być prowadzone w miejscach pomocy osobom doświadczających przemocy. 2. Programy powinny być uruchamiane w miejscach niekojarzących się z pomocą społeczną lub innymi służbami interwencyjnymi.
2	Zapotrzebowanie na realizację programu	1. Rekomenduje się, aby program poparty był diagnozą, tak aby móc dostosować ofertę do lokalnych potrzeb.
3	Czas trwania programu	1. Czas trwania programu powinien być dostosowany do zasobów uczestników i celów programu.
4	Formy proponowanych zajęć, liczba godzin	1. Formy zajęć: a. Przeprowadzenie konsultacji diagnostycznych i specjalistycznych przed rozpoczęciem programu. b. Określenie podstawy (moduł/model, na którym oparty jest program), obszaru pracy, która będzie treścią zajęć programowych. 2. Najczęstsze modele teoretyczne realizowanego programu: a. Podejście skoncentrowane na rozwiązaniach. b. Podejście oparte na programach Duluth. c. Podejście poznawczo-behawioralne. 3. Czas realizacji programów: nie mniej niż 60 godzin 4. Zajęcia prowadzone przez 2 osoby: kobietę i mężczyznę, co jest korzystne zarówno dla prowadzących, jak i uczestników, gdyż relacje między prowadzącymi stają się dla nich przykładem komunikacji partnerskiej.
5	Działania informacyjne	1. Rekomenduje się cykliczne informowanie sędziów sądów rejonowych o ofercie programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wraz z informacją o celach i efektach udziału. 2. Wskazane jest podnoszenie świadomości osób dorosłych na temat możliwości skorzystania z form edukacyjnych dla osób stosujących przemoc.
6	Liczba i sposób rekrutacji uczestników	1. Preferowana mniejsza liczebność grup do 12 osób. 2. Zwiększenie współpracy między jednostkami i międzyresortowej. 3. Współpraca z instytucjami dot. przekazywania informacji o programie (istota, cel, miejsce, sposób realizacji). 4. Wprowadzenie karencji za przerwanie udziału w programie, co poprawiłoby skuteczność programu.
7	Normy, zasady, prawa, obowiązki uczestników i realizatorów	1. W miarę możliwości monitorowanie sytuacji w rodzinie poprzez systematyczny kontakt z osobami doświadczającymi przemocy, przez osoby pracujące z rodziną (członkowie Zespołu Interdyscyplinarnego, grupy roboczej, ale również może to być osoba prowadząca grupę). 2. Wskazane jest, aby normy, zasady i prawa obowiązujące uczestników oraz realizatorów spisać w ramach kontraktu.
8	Osoby prowadzące oddziaływania korekcyjno-edukacyjne	1. Szkolenie dla osób prowadzących programy. 2. W ramach realizacji programu objęcie superwizją osób prowadzących zajęcia.
9	Finansowanie	1. W kosztach należy określić kwoty: wynagrodzenia kadry prowadzącej i innych osób zatrudnionych w ramach realizacji programu, materiałów do prowadzenia zajęć i obsługi programu (materiały biurowe, tonery, koszty druku materiałów, w tym informacyjnych, flipcharty itp.), kosztów wynajęcia pomieszczeń. 2. Korzystanie z różnych źródeł finansowania, w celu zapewnienia ciągłości realizacji programu.
10	Monitoring i ewaluacja	Monitoring: 1. Przeprowadzenie monitoringu po 6 miesiącach od zakończenia programu. 2. Dwukrotne badanie kwestionariuszem uczestnika (początek i koniec okresu umownego). 3. Wywiady pochodzące od instytucji zgłaszających i członków rodzin. Ewaluacja: 1. Ankieta przeprowadzona na początku i na zakończenie udziału w programie. 2. Kontakt osobisty/telefoniczny realizatora ze sprawcą przemocy, przynajmniej rok od zakończenia programu.

Wskazówki do realizacji poszczególnych punktów znajdują się w dalszej części programu.

Rozdział 3. Realizatorzy programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc

3.1. Realizatorzy

Zgodnie z art. 6 ust. 4 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, opracowanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie należy do zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat.

Powiat może zlecić opracowanie i realizację programu organizacjom pozarządowym w trybie przewidzianym w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2016 r. poz. 1817, 1948 oraz z 2017 r. poz. 60 i 573).

Uwzględniając wagę interdyscyplinarności działań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie współrealizatorami programu mogą być:

- jednostki samorządu terytorialnego;
- organizacje pozarządowe;
- policja;
- oświata;
- ochrona zdrowia;
- gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych;
- inne podmioty działające na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

3.2. Kwalifikacje osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne

Zgodnie z § 9 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne oddziaływania korekcyjno-edukacyjne mogą być prowadzone przez osoby, które:

- 1) ukończyły studia II stopnia na jednym z kierunków: psychologia, pedagogika, pedagogika specjalna, nauki o rodzinie, politologia, politologia i nauki społeczne w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej, resocjalizacyjnej lub pracy socjalnej, albo na innym kierunku uzupełnionym studiami podyplomowymi w zakresie psychologii, pedagogiki, resocjalizacji;
- 2) posiadają zaświadczenie o ukończeniu szkoleń w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w wymiarze co najmniej 100 godzin, w tym w wymiarze 50 godzin w zakresie pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie;

- 3) mają udokumentowany co najmniej 3-letni staż pracy w instytucjach realizujących zadania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

3.3. Rekomendacje

Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie powinien być spójny z powiatowym programem przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie.

Uzasadnienie: zgodnie z art. 6 ust. 3 pkt. 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie do zadań własnych powiatu należy również opracowanie i realizacja powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie. Spójność programów pozwoli na zwiększenie efektywności działań i zachowanie ich interdyscyplinarnego charakteru.

Rozdział 4. Adresaci i sposób rekrutacji do programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc

4.1. Adresaci programu

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne, oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie kierowane w szczególności są do:

- a) osób skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie, odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych albo, wobec których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary, zobowiązując je do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych.
- b) osób stosujących przemoc w rodzinie, które uczestniczą w terapii leczenia uzależnienia od alkoholu lub narkotyków, lub innych środków odurzających, substancji psychotropowych albo środków zastępczych, dla których oddziaływania korekcyjno-edukacyjne mogą stanowić uzupełnienie podstawowej terapii.
- c) osób, które w wyniku innych okoliczności zgłoszą się do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym.

4.2. Rekrutacja do programu

Uwzględniając, że rekrutacja do programu jest trudna, motywowanie osób stosujących przemoc do udziału stanowi istotny element prowadzonych działań. Działania rekrutacyjne do zajęć mogą obejmować:

- Informowanie o prowadzonych działaniach za pośrednictwem różnorodnych kanałów komunikacji typu:
 - ulotki/plakaty informacyjne rozpowszechnione poprzez służby i podmioty zaangażowane w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie (członków Zespołów Interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie i grup roboczych, policji, kuratorów sądowych, pracowników: szpitali i przychodni zdrowia, szkół, przedszkoli, organizacji pozarządowych, ośrodków pomocy społecznej oraz powiatowych centrów pomocy w rodzinie);
 - kampanie, spotkania, konferencje realizowane na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
 - strony internetowe podmiotu prowadzącego działania. Realizator programu powinien również zwrócić się do innych podmiotów i instytucji zaangażowanych w system przeciwdziałania przemocy w rodzinie o zamieszczenie informacji/linku do wiadomości na ich stronach internetowych.
- Współpracę z podmiotami i instytucjami zaangażowanymi w realizację powiatowego oraz gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie z uwzględnieniem:
 - bieżących informacji o prowadzonych działaniach;
 - dostarczeniu materiałów informacyjnych o programie, w tym ulotek/plakatów;
 - organizacji spotkań informacyjnych, w tym dzielenie się wiedzą i doświadczeniem w pracy z osobami stosującymi przemoc, pierwszym kontakcie, prowadzenia rozmowy motywującej do udziału w programie itp.;
 - zawierania porozumień o współpracy.

4.3. Rekomendacje

1. Podstawowe informacje o programie powinny zawierać następujące elementy: do kogo program jest adresowany? Jaki jest jego cel? Przez kogo jest realizowany? Gdzie i kiedy osoby mogą się zgłaszać?
2. Wskazane jest opracowanie i upowszechnienie innych materiałów o charakterze edukacyjnym, skierowanych do osób stosujących przemoc i motywujących do udziału w zajęciach.
3. Opracowując konkretny program należy dokładnie scharakteryzować grupę odbiorców oraz pokazać sposób ich naboru (kwalifikacji do programu), w tym:
 - a. kryteria kwalifikowania osób do danego programu tj.: sposób naboru/zgłaszania – osobiście czy skierowane przez instytucje – w trybie dobrowolnym (np. z poradni rodzinnej, poradni odwykowej, kierowane przez zespoły interdyscyplinarne, policję) lub obligatoryjnym (postanowienia sądu). Należy określić ewentualne przeszkody i przeciwwskazania do udziału w programie;
 - b. przewidzianą liczbę osób zakwalifikowanych do programu, w zależności od rodzaju programu - należy zastanowić się, jaki rodzaj będzie prowadzonych grup – czy będą to grupy otwarte czy zamknięte;
 - c. należy jasno określić na czym polega zakończenie udziału tych osób w programie.
4. Nabór do programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych bywa trudny – dlatego też warto stworzyć efektywnie działający na poziomie lokalnym, międzyinstytucjonalny system.

Rozdział 5. Założenia realizacji programów

Program dla osób stosujących przemoc w rodzinie powinien opierać się na ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 oraz rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne.

Jego treści muszą uwzględniać problematykę leczenia sprawców przemocy: obowiązujące podejścia teoretyczne, specyfikę przemocy (np. jej rodzaj, do kogo jest kierowana – czy do dorosłego czy do dziecka, osoby starszej, niepełnosprawnej), miejsce realizacji (warunku wolnościowe, zakłady karne).

Programy powinny charakteryzować się nieco odmiennymi treściami merytorycznymi i długością czasu trwania programu.

Rekomenduje się uwzględnienie w programach następujących elementów stanowiących standard treści program:

- a. edukacja na temat kulturowo-obyczajowych zjawisk wspierających i przeciwstawiających się przemocy oraz konfrontowanie ze stereotypami promującymi przemoc;
- b. promocja wartości i idei wspierających godność osoby, dobro rodziny, równość płci oraz prawa kobiet i dzieci, a także odpowiedzialność za osobiste decyzje i gotowość ochrony słabszych;
- c. stosowanie procedur behawioralno-poznawczych w celu korygowania postaw i zachowań związanych z przemocą;
- d. uczenie umiejętności konstruktywnej komunikacji interpersonalnej oraz samokontroli.

Zakładając, że przemoc jest zachowaniem wyuczonym, należy przyjąć, że sprawcę przemocy można oduczyć stosowania przemocy, udzielając jej profesjonalnej pomocy, poprzez edukację i treningi konstruktywnych zachowań. Zajęcia prowadzone są w formie zajęć psychologicznych, edukacyjnych i socjalizacyjnych.

Tabela 2. Proces zmiany – osoby stosującej przemoc.

Istota zmiany	Warunki zmiany	Droga zmiany
<ul style="list-style-type: none"> ■ zmiana postawy sprawcy wobec przemocy; ■ nauczenie pozbawionych przemocy zachowań; ■ rozwijanie umiejętności samokontroli i współżycia w rodzinie; ■ kształtowanie umiejętności w zakresie wychowania dzieci bez użycia przemocy w rodzinie; ■ zdobycie i poszerzenie wiedzy na temat mechanizmów powstania przemocy w rodzinie; ■ uznanie przez osobę stosującą przemoc w rodzinie odpowiedzialności za stosowanie przemocy; 	<ul style="list-style-type: none"> ■ przyznanie się do stosowania przemocy wobec członków rodziny; ■ osoba chcąca uczestniczyć w programie nie może mieć zaburzeń psychicznych; ■ zachowanie abstynencji od alkoholu i innych środków odurzających, które nie odbyły podstawowego etapu leczenia. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Działania korekcyjno-edukacyjne koncentrują się wokół: ■ edukacji: powinna dostarczać informacje, które pomogą uczestnikom zrozumieć dynamikę przemocy oraz konfrontować wszystkie przekonania i postawy, przy pomocy których sprawcy usprawiedliwiają stosowanie przemocy; ■ rozpoznania i zmiany systemu przekonań i postaw osobistych, poprzez zmianę zachowań i postaw powodujących stosowanie przemocy i naukę nowych konstruktywnych form myślenia i reagowania, służących

Istota zmiany	Warunki zmiany	Droga zmiany
<p>■ zdobycie umiejętności komunikowania się i rozwiązywania konfliktów w rodzinie bez stosowania przemocy.</p>		<p>kontroli własnych emocji; ■ zmian behawioralno-poznawczych, mających na celu pomoc niepożądanego zachowania, poprzez ćwiczenia i trening nowych konstruktywnych zachowań.</p>

Źródło: Opracowanie własne MCPS

Elementy modelu programu

Wskazując na podstawowe elementy programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, należy przyjąć dwa założenia. Po pierwsze program ten można traktować jako projekt działania znany w środowiskach pomocy społecznej, jako projekt socjalny. Można i należy go zaprezentować, jako program pomocy o wyraźnych komponentach, co ułatwi zaplanowanie i przeprowadzenie jego ewaluacji.

Po drugie, zakładamy że wszystkie cele i różnorodne działania zaplanowane do realizacji w programie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, skoncentrowane są wokół zmiany postaw, a w przypadku osób stosujących przemoc, programy te powinny prowadzić w szczególności do zmiany zachowań. Z uwagi na to założenie, adresatami programu są przede wszystkim sprawcy, ale i inne osoby lub grupy, do których również mogą być kierowane do nich bardzo różne działania.

Z założenia tego wynika konieczność kształtowania lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i dążenie do zintegrowania tego systemu pod względem funkcjonowania (podziału zadań, komplementarności ról). Dlatego tak ważne jest stworzenie na danym terenie środowiska sprawnie ze sobą współpracującego – takimi ludźmi niewątpliwie będą osoby należące do zespołów interdyscyplinarnych czy grup roboczych, ale też należy powiększyć to grono o osoby aktywnie działające w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Należy zadbać o podnoszenie kwalifikacji osób reprezentujących różne służby społeczne i zawody pomocowe m.in. przedstawicieli policji, prokuratury, sądu, komisji ds. rozwiązywania problemów alkoholowych, PCPR, OPS, organizacji pozarządowych, włączenie grup nieformalnych. Dopiero wspólny wysiłek przedstawicieli ww. podmiotów może pomóc w zmobilizowaniu sprawców do poniesienia odpowiedzialności za czyny, a zaangażowane instytucje, organizacje i grupy nieformalne do podjęcia rzeczywistej współpracy. W KPPPwR na lata 2014-2020, podkreślono znaczenie profilaktyki i edukacji społecznej dla podniesienia skuteczności działania służb społecznych bezpośrednio zaangażowanych w rozwiązywanie problemu przemocy w rodzinie. Edukowanie i wspieranie służb, tworzenie infrastruktury pomocowej, wzmocnienie działań profilaktycznych i edukacyjnych w społecznościach oraz programowanie i realizowanie współpracy międzyinstytucjonalnej i międzysektorowej, to wyodrębnione, ale i komplementarne obszary i kierunki strategicznych działań, które powinny znaleźć odzwierciedlenie na poziomie lokalnym.

Wskazówki do realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych:

1. zajęcia dla osób stosujących przemoc w rodzinie, nie mogą być prowadzone, w tych samych miejscach, w których realizowane są programy dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie;
2. program powinien opierać się na diagnozie problemów danego uczestnika – im bardziej zindywidualizowane podejście do uczestników, tym większa

- efektywność programu. Realizacja programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wymaga uwzględnienia specyfiki różnych grup sprawców przemocy w rodzinie;
3. program powinien opierać się na jasnych regułach i zasadach. Wskazaniem jest, aby prawa i obowiązki stron przedstawić w formule kontraktu;
 4. w programie należy jasno określić zasady i zakres współpracy z innymi podmiotami (organizacjami pozarządowymi, instytucjami) działającymi na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie na danym terenie;
 5. okres realizacji programu powinien być adekwatny do problemów (deficytów), jakie posiada osoba stosująca przemoc w rodzinie i celów programu, jednak nie mniej niż 60 h. Przerwy między kolejnymi zajęciami nie powinny być dłuższe niż tydzień;
 6. realizatorzy programu powinni przestrzegać zasad etyki zawodowej, np. tajemnicy dotyczącej problemów klienta, z wyjątkiem informacji wskazujących na popełnienie przez niego czynów zabronionych przez prawo.

Rozdział 6. Schemat organizacyjny programu

Główne założenia Programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie:

1. Diagnoza sytuacji i potrzeb na terenie realizacji programu.
2. Cele główne i szczegółowe programu.
3. Działania.
4. Przeszkody w realizacji programu.
5. Czas trwania programu i terminy osiągnięcia celów.
6. Harmonogram realizacji wszystkich działań (kto co robi, gdzie i kiedy).
7. Zasady realizacji programu.
8. Finansowanie i budżet programu.
9. Ewaluacja programu.
10. Dokumentacja.

6.1. Diagnoza środowiska lokalnego

Identyfikując problem należy zwrócić uwagę na fakt, iż województwo mazowieckie jest regionem wewnątrznie bardzo zróżnicowanym. Analizując problem przemocy w rodzinie, możemy również dopatrzeć się znaczących różnic między poszczególnymi obszarami. Regiony bardziej rozwinięte gospodarczo, o wyższym standardzie życia mieszkańców, wykazują wprawdzie większe nasilenie zjawiska przemocy, ale także bogatsze zasoby i większe możliwości jej przeciwdziałania. Opracowując program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie należy uwzględnić specyfikę danego regionu – problemy i potrzeby tam istniejące.

Sytuacja w małej miejscowości będzie zupełnie inna niż w dużej, dlatego ten rodzaj i rozmiar udzielonej pomocy też musi być inny. Program powinien być oparty na konkretnych założeniach i rekomendacjach wynikających z przeprowadzonej (przez powiat, gminę, miasto) diagnozy społecznej (środowiskowej), uwzględniającej rozmiary zjawiska, sytuacje psychospołeczną sprawców przemocy w rodzinie oraz konsekwencje, wynikające z danego stanu rzeczy.

Wskazane jest dokonanie analizy współpracy służb, instytucji i organizacji w zakresie pomocy osobom stosującym przemoc w rodzinie na danym terenie – w tym funkcjonowania zespołów interdyscyplinarnych.

Wśród zamierzonych zmian, efektów realizacji programu, znajdujemy:

- zatrzymanie lub zmniejszenie przemocy w rodzinie;
- zwiększanie samokontroli złości u osób stosujących przemoc w rodzinie – poszerzenie ich świadomości na temat skutków własnych działań, zwiększenie u nich poziomu wiedzy na temat przemocy;
- poprawa sposobu funkcjonowania rodziny (relacji małżeńskich, lepszych metod wychowawczych wobec dzieci);
- zwiększenie społecznej wrażliwości i zaangażowania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- zwiększenie liczby specjalistów przygotowanych do realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych;
- pogłębienie wiedzy społeczeństwa o zjawisku przemocy w rodzinie i sposobach radzenia sobie z tym problemem.

6.2. Cele główne i szczegółowe programu

Głównym celem programu jest zatrzymanie stosowania przemocy w rodzinie. Cele szczegółowe są dwójakiego rodzaju:

W stosunku do bezpośrednich odbiorców programów – osób stosujących przemoc w rodzinie (uwzględniające osoby dotknięte przemocą w rodzinie):

1. Zaprzestanie stosowania przemocy przez osobę dotychczas ją stosującą.
2. Dostarczenie osobie stosującej przemoc w rodzinie informacji na temat przemocy w rodzinie (np. mechanizmach powstawania przemocy, rozpoznania sygnałów ostrzegawczych zapowiadających wybuch agresji), jak też wzbudzenie motywacji do zmiany swojej sytuacji.
3. Opracowanie planu bezpieczeństwa zapobiegającego użyciu siły i przemocy.
4. Nauczenie umiejętności konstruktywnego rozwiązywania konfliktów w rodzinie bez użycia przemocy.
5. Zapewnienie osobie dotkniętej przemocą w rodzinie wsparcia w rozwiązywaniu problemów przemocy w rodzinie.

W stosunku do służb, instytucji, organizacji i innych podmiotów działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie:

1. Podnoszenie kwalifikacji osób realizujących programy dla osób stosujących przemoc w rodzinie.
2. Pobudzenie inicjatywy i aktywności społecznej różnych podmiotów do poszukiwania nowych pomysłów, uruchamiania działań zespołowych, podtrzymywania dobrych praktyk i rozwijania skutecznych programów na rzecz osób stosujących przemoc w rodzinie.
3. Inicjowanie współpracy i integrowanie środowiska zawodowego i całej organizacji wokół celów programów dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

4. Zwiększenie i pogłębienie wiedzy i wzmocnienie wrażliwości na problemy osób i rodzin (zmiany przekonań na temat przemocy w rodzinie, w tym sytuacji sprawców i ofiar przemocy w rodzinie oraz możliwości im pomagania, zwłaszcza w społecznościach lokalnych i w środowiskach, zajmujących się niesieniem pomocy.

6.3. Działania

Działania przewidziane w programie powinny obejmować wszystkie komponenty programu, tj.:

Nabór i ocena: zebranie podstawowych informacji o klientach [diagnoza indywidualna uczestników programu], administrowanie dokumentami oceny (kwestionariusze oceny). Podstawowymi formami oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych są: praca indywidualna oraz praca grupowa. Obydwie te formy wymagają rozpoznania diagnostycznego, w celu zaplanowania adekwatnych działań wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie.

Indywidualna diagnoza sprawcy ma stanowić podstawę do ustalenia indywidualnego planu pracy z osobą stosującą przemoc w rodzinie.

Należy ją opracować w oparciu o zebrane wywiady na temat m. in.:

- a. okoliczności i motywów pojawienia się w programie;
- b. sytuacji psychologicznej tj. np. analiza sytuacji konfliktowej, stanu psychicznego – jak osoba stosująca przemoc w rodzinie rozumie swoje zachowanie; jak postrzega swoją sytuację; jakie posiada sposoby radzenia sobie z nią; omówienie istnienia innych problemów (np. uzależnienie, przewlekła choroba) i ich wpływu na przebieg i sposób postrzegania danej sytuacji, itp.;
- c. sytuacji socjalno-bytowej: np. finansowej, mieszkaniowej, zawodowej;
- d. sytuacji zdrowotnej;
- e. sytuacji rodzinnej;
- f. wskazanym jest, aby wywiad z osobą stosującą przemoc w rodzinie był uzupełniony informacjami zebranymi z innych źródeł (np. policji, służb socjalnych, kuratorów, bliskich, sąsiadów, itp.). Niezbędne jest przestrzeganie ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych. (Dz. U. z 2016 r. poz. 922). Dzięki dodatkowym informacjom łatwiej jest uzyskać pogłębiony wgląd w sytuację, co pomaga uporządkować często bardzo niejednoznaczne i skomplikowane sprawy.

Indywidualny plan pracy powinien być zaakceptowany przez osobę, korzystającą z danego programu i może przyjąć on formę kontraktu.

Uczestnictwo w programie nie powinno być traktowane jako forma osobistej psychoterapii sprawcy, tylko jako oddziaływanie korygujące jego niepożądane i szkodliwe zachowanie i postawy.

Działania edukacyjno-korekcyjne mają przede wszystkim na celu edukację i korektę niepożądanych zachowań sprawców i powinny być postrzegane jako jeden z elementów kompleksowych działań na rzecz ograniczania problemu. Np. mogą i powinny być prowadzone wraz z innymi działaniami terapeutycznymi, pracą socjalną, kampaniami społecznymi, lobbowaniem na rzecz zmiany wadliwych rozwiązań prawnych.

W pracy z osobami stosującymi przemoc istotne jest uświadomienie ich indywidualnych zasobów, z których mogą skorzystać, należy wspierać ich w pracy nad własnymi deficytami i ograniczeniami, co powinno przyczynić się do odzyskania przez sprawców kontroli nad sobą i swoim życiem. Także służby społeczne, w swoich działaniach powinny być wzmocniane poprzez superwizję.

Działania w programie mogą obejmować:

- **prowadzenie indywidualnych konsultacji/doradztwa** nastawionych na: diagnozowanie problemów, zwiększenie samoświadomości, omówienie konsekwencji stosownych dotychczas zachowań, zainicjowanie procesu podejmowania odpowiedzialności za własne zachowania, w szczególności w sytuacjach napięcia i konfliktu; omówienie strategii rozwoju i współpracy z rodziną, cykli przemocy, jej rodzajów, skutków oraz możliwości przeciwdziałania i jej ograniczania, udzielenie informacji o możliwości podjęcia terapii, a też wskazanie miejsc, gdzie można uzyskać stosowną pomoc; dostarczaniu informacji na temat praw socjalnych, możliwości skorzystania z tych praw, a więc możliwości otrzymania pomocy materialnej, rzeczowej, usługowej, w tym pomocy w postaci pracy socjalnej;
- **prowadzenie w małej grupie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych** – małej grupie może być prowadzona m.in. praca nad zmianą destrukcyjnych schematów zachowań w zakresie stosowania przemocy; konfrontacja sprawców przemocy w rodzinie z ich przekonaniami i postawami, przy pomocy których usprawiedliwiają stosowanie przemocy – pokazanie, jak bardzo są one destrukcyjne, jak niszcząco wpływają na relację; nauka komunikowania się; trenowanie umiejętności w zakresie rozpoznawania i wyrażania uczuć, radzenia sobie ze stresem, presją otoczenia.

Jednym z czynników sprzyjających stabilizacji pożądaných zmian u sprawców jest dokonanie zmian w środowisku ich zamieszkania, poprzez prowadzenie **działań profilaktycznych i prewencyjnych**. Działania takie mogą być prowadzone przez różne instytucje, a także mogą być wspólnym przedsięwzięciem. Mogą one polegać na:

- prowadzeniu w środowiskach lokalnych podopiecznych, oddziaływań edukacyjno-profilaktycznych oraz stałej współpracy z lokalnymi instytucjami i organizacjami pomocowymi (w tym: współpracy w ramach zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych);
- prowadzeniu poradnictwa profilaktycznego dla mieszkańców danego regionu, uwrażliwieniu ich na problem przemocy w rodzinie oraz pokazaniu, co może jej zapobiegać;
- rozpowszechnieniu materiałów edukacyjnych na temat zjawiska przemocy w rodzinie oraz miejsc, gdzie można znaleźć pomoc;
- organizowaniu treningów umiejętności społecznych lub/i radzenia sobie ze stresem;
- prowadzeniu strony internetowej, z której będzie można się dowiedzieć np. czym jest przemoc, jak jej przeciwdziałać, gdzie i u kogo szukać pomocy, jakie służby mogą pomóc i w jakim zakresie, a także wskazanie przydatnych linków nt. przemocy w rodzinie oraz wykazu literatury fachowej.

Działania edukacyjno-szkoleniowe i wspierające, kierowane do osób zajmujących się sprawcami przemocy w rodzinie, mogą polegać na:

- stałym podnoszeniu i rozwijaniu umiejętności zawodowych realizatorów programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych (poprzez udział w specjalistycznych szkoleniach, seminariach, konferencjach oraz wymianę doświadczeń z innymi specjalistami);
- organizowaniu specjalistycznych interdyscyplinarnych szkoleń/konferencji/seminariów dla przedstawicieli różnych służb i instytucji pracujących w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie;

- dzieleniu się doświadczeniami, rozpowszechnianie materiałów informacyjnych (m.in. opracowywanie i wydawanie broszur/ulotek);
- korzystaniu z superwizji – w celu dbania o jakość swojej pracy, zwiększeniu wiedzy o sobie, odreagowanie stresów, spojrzenie na problemy swoje, jak i klienta z różnych perspektyw.

6.4. Przeszkody w realizacji programu

Nie sposób przewidzieć wszystkich trudności, które pojawią się podczas realizacji programu. Do najbardziej typowych należą trudności ze skompletowaniem grupy do prowadzenia programu, trudności we współpracy z innymi podmiotami, np. prowadzącymi działania na rzecz ofiar przemocy, a także trudności w przekonaniu mieszkańców o potrzebie wspierania sprawców przemocy.

UWAGA:

W związku z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” rekomenduje się nasilenie współpracy organizatorów/realizatorów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych z zespołami interdyscyplinarnymi/grupami roboczymi w celu motywowania osób stosujących przemoc – w ramach rozmowy (Procedura Niebieskie Karty – część D) – do udziału w programie.

6.5. Czas trwania programu i terminy osiągnięcia celów. Harmonogram i zasady realizacji programu

Każdy program musi opierać się na jasnych zasadach, czytelnych dla realizatorów i adresatów. W przypadku konkretnego programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych należy określić:

- a. miejsce realizacji programu – należy podać, gdzie będą odbywać się zajęcia dla uczestników; w jakich warunkach; w tym: gdzie prowadzone będą prace administracyjno-biurowe na rzecz danego programu;
- b. czas trwania programu (często zależy od metody i rodzaju grupy - czy otwarta czy zamknięta oraz czy dana osoba spełnia „kryteria końca programu”, które należy jasno określić, np. obecność na min 75% zajęć);
- c. formy proponowanych zajęć (np. grupowe, indywidualne, warsztatowe, treningowe, itp.) oraz liczbę godzin poszczególnych zajęć, jak też ogólną liczbę zajęć (nie mniej niż 60);
- d. liczbę uczestników na danych zajęciach (optymalne zajęcia powinny być prowadzone w małych grupach – jak pokazują doświadczenia praktyków ok. 5-8 osób);
- e. normy, zasady i prawa obowiązujące uczestników oraz realizatorów powinny być spisane np. w ramach kontraktu, który zawiera m.in. formalne wymogi systematycznej obecności na zajęciach (w celu pozytywnego ukończenia programu wymagane jest min. 75% obecności uczestnika na zajęciach). Ponadto kontrakt powinien zawierać informacje o monitorowaniu sytuacji rodzinnej i zachowań uczestnika programu;
- f. zasady korzystania z dostępnej infrastruktury;
- g. osoby prowadzące oddziaływania korekcyjno-edukacyjne muszą posiadać kwalifikacje zgodne z obowiązującym prawem – spełniać kryteria zawarte

w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne);

- h. zasady prowadzenia i przechowywania dokumentacji, ochrony danych osobowych, list obecności uczestników. Zasady i jasne kryteria spełniają rolę porządkującą, a także sprzyjają skuteczności i efektywności prowadzenia programu.

6.6. Finansowanie i budżet programu

Na realizację zadań programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych przeznaczone mogą być środki:

- a. o których mowa w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie;
- b. Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie – zgodnie z załącznikiem 3 do KPPPwR;
- c. zadaniach własnych Samorządu Województwa Mazowieckiego, np. środków pochodzących z ogłaszanych na początku roku konkursów dla organizacji pozarządowych;
- d. funduszach UE i w innych potencjalnych źródłach zewnętrznych.

6.7. Ewaluacja programu

Zgodnie z § 8 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 roku w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne: „przebieg i efekty oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie objęte są działaniami monitorującymi i ewaluacyjnymi prowadzonymi przez powiat lub podmioty, którym powiat zlecił realizację prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, a wyniki tych działań są wykorzystywane w pracach nad doskonaleniem i upowszechnieniem dalszych metod oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych.”

Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjny podlega ewaluacji. Należy określić jej cele i dobrać pytania ewaluacyjne. Pytania o to, co chcielibyśmy uzyskać w toku ewaluacji, bezpośrednio wiążą się z przyjętym przez nas celem i kryteriami ewaluacji. Prowadzące program podmioty mogą wyznaczyć różne kryteria ewaluacyjne: trafność, skuteczność, użyteczność, efektywność i inne. W projektowaniu ewaluacji pomocne będzie precyzyjne określenie komponentów programu, rodzajów działań i ich oczekiwanych.

Warto w konkretnym programie zadać pytania odnośnie:

- charakterystyki klientów programu;
- satysfakcji klientów z programu;
- przyjętych wskaźników i otrzymanych rezultatów.

6.8. Dokumentacja

Program powinien być starannie udokumentowany w stopniu i zakresie wynikającym z jego struktury:

- a. indywidualne karty uczestników programu – opisujące wstępne rozpoznanie diagnostyczne uczestników na etapie ich kwalifikacji do programu obejmujące następujące zagadnienia:
 - okoliczności skierowania do programu;
 - określenie czy uczestnik programu aktualnie stosuje przemoc;
 - najgroźniejsze oraz typowe formy i okoliczności przemocowych zachowań;
 - aktualna sytuacja rodzinna i zawodowa;
 - cechy osobiste istotne dla pracy korekcyjnej;
- b. kontrakt indywidualny lub grupowy zawierający opracowane reguły uczestnictwa w programie oraz pisemną zgodę uczestnika programu na monitoring sytuacji w rodzinie prowadzony przez pracownika socjalnego po zakończeniu programu korekcyjno-edukacyjnego;
- c. ankiety (opracowane przez autorów programu) ukierunkowane na uzyskanie informacji niezbędnych do przeprowadzenia przedmiotowych analiz wypełnionych przez uczestników przed rozpoczęciem programu, w trakcie jego realizacji i po zakończeniu programu;
- d. dziennik prowadzonych zajęć z uwzględnieniem zrealizowanego zakresu tematycznego;
- e. listy obecności poświadczone podpisem osoby biorącej w nich udział oraz podpis osoby prowadzącej zajęcia. Listy obecności powinny zawierać: informację czy są to zajęcia grupowe czy indywidualne, datę, temat zajęć oraz godziny realizacji zajęć;
- f. inne, tj.: karty obserwacji, historie pomocy, dokumentacja z wstępnych zajęć indywidualnych, kwestionariusze ewaluacyjne, protokoły, prace uczestników, dokumentacji z monitoringu (informacje z instytucji, notatki z kontaktów z bliskimi oraz uczestnikami po zakończeniu programu).